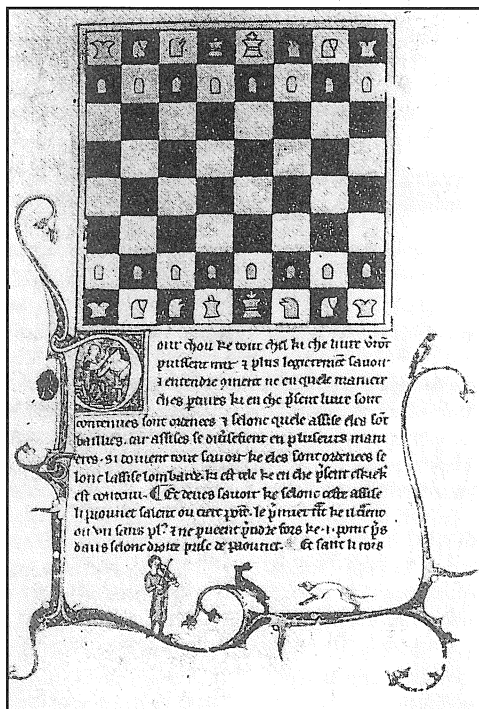
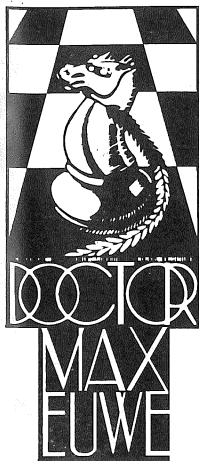

NIEUWSBRIEF

*Nicolas de Saint Nicolai
ca. 1300
Picardische versie*

nummer 54
zomer 2000

kwartaal-
uitgave

van Spijk B.V.
Grafisch bedrijf
Venlo
ISSN
0927-9768

Geopend:
dinsdag t/m
vrijdag + de
1ste zaterdag
van de maand,
10.30-16.00 uur.

MAX EUWE - CENTRUM

POSTBUS 11513
MAX EUWEPLEIN 30A

1001 GM AMSTERDAM
Tel. 020 - 625 70 17

e-mail: euwemec@xs4all.nl

BESTUUR

E.J. Petersma, voorzitter
J.A. Haasbroek, secretaris
A. Riemens, penningmeester

H. Böhm
J. Nagel
H. Ree
K. Sterrenburg
G. Valk

Adviseur Fondswerving: J. van Rijn

Adviseur Museum/Bibliotheek: L.C.M. Diepstraten
Adviseur Topschaak: J.H. Timman
Adviseur Wetenschapszaken: J.H. van den Herik
Bibliothecaris: F.F. Verbeek
Financieel administrateur: F. Bakkes
Schaaktechnisch medewerker: A.C.M. Sibbing
Secretariaat: E.E. Dirksen en C. Lesger
Vrijwillige medewerkers: A. van Dijk, P.J. van der Horst,
H.C. van Keulen, H.Kok, H.J.M. Leeners, R. Nep, J.G.
Pauptit, S. Sival, H. Vinke, W.G. Vijvers, C. ten Woude.

VAN DE PENNINGMEESTER

Gewaardeerde donateurs,

Langs deze weg wil ik u bijzonder bedanken voor de snelle en positieve respons op de donateursactie van dit jaar. Juist in het kader van de herdenking van de honderdste geboortedag van Max Euwe is elke bijdrage van harte welkom.

Achter de schermen is hard gewerkt om alle ruim 1500 donateurs aan te schrijven, Ron mijn dank daarvoor. Ondanks alle inspanningen kan het gebeuren dat u nog geen acceptgiro ontvangen hebt. Gelieve dan contact op te nemen met het secretariaat waar Eveline Dirksen of een van onze andere medewerkers u te woord zal staan.

Het geeft een goed gevoel, in het eerste jaar van mijn penningmeesterschap bij het MEC, dat het centrum in deze mate op zijn leden kan bouwen. U verdient daarvoor een vette pluim.

Hopelijk tot ziens op het Max Euwe-Centrum of elders.

Albert Riemens

FINANCIËN

De Stichting Max Euwe-Centrum wordt financieel (op weg naar het jaar 2001) ondersteund door

***FDC computerdiensten, Paardekooper & Hoffman
Accountants en Belastingadviseurs, Lost Boys en de
Gemeente Amsterdam***

alsmede door

Aegon
Akzo Nobel
Aon
Beheermaatschappij Burger Hofhoek
Bouwfonds Nederlandse Gemeenten
Cultuurfonds
ChessBase
Corel
Corus
Designers Company
DTZ Zadelhoff
Fontys

Getronics
IBM Nederland
IHC Caland
ING Nederland
Interpolis
Koninklijke Grolsch
De Lage Landen International
Milford-Van den Berg Corporate Design
Moret Ernst & Young
Nationale Investeringsbank
Nederlandse Gasunie
Nedship Bank
Network Associates/Mc Afee
New In Chess
PRC-Bouwcentrum
Van Spijk Drukkerij
TBI Holdings
Vector Aandrijftechniek

Onder de loep

[In deze rubriek wordt door L.C.M.Diepstraten een boek of een gedeelte van de MEC-bibliotheek voor het voetlicht gebracht.]

De arts in het schaakspel bij Cessolis is in een boek van Rainer A. Müller uitvoerig behandeld. We maakten daarvan gewag in onze bijdrage in de Nieuwsbrief nr. 53. In deze aflevering willen wij ingaan op de figuur van de loper in het schaakspel. Niet alleen is deze figuur op vele wijzen afgebeeld, met name ook in de miniaturen in de Cessolis-handschriften, maar er zijn ook vele benamingen die in de loop der tijden hun intrede hebben gedaan en sommige benamingen zijn in de onderscheiden taalgebieden nog steeds van kracht.

De oorsprong van de loper is de olifant. In het Chaturangaspel, de voorloper van ons schaakspel, was de olifant een van de vier figuren die, met uitzondering van de Raya (koning) en de Mantri (mentor, vizier), tot de onderdelen van het Indiase leger behoorde, zoals verder de strijdswagens, de cavalerie en de voetsoldaten.

Zo kwamen deze legeronderdelen al voor, toen Alexander de Grote omstreeks 323 in India daartegen ten strijde trok. De olifant was een geducht wapen in de strijd, maar het was niet zozeer zijn slurf als wel zijn twee slagtanden, die in de loop der tijden worden hebben gegeven aan het schaakstuk zoals wij dat thans kennen. Maar tegelijkertijd heeft de fantasie van de diverse vormgevers én naamgevers daaraan een wending gegeven, die de huidige schaker, zodra hij zich voor het eerst daarin verdiept, zeer zal verwonderen.

In de tijd van het Chaturangaspel heette de olifant in het Sanskriet eerst *hasti* en iets later *gaja*. Toen het schaakspel van India naar Perzië kwam, vertaalden de Perzen deze figuur in 'pil' en de Arabieren, die het schaakspel later naar Europa brachten, vertaalden olifant in 'fil', of met het lidwoord *erbj* in 'al fil'.

Toen de Arabieren overgingen tot de islam, ontstond er wel een probleem. Zij mochten geen levende wezens als mens en dier afbeelden. Niettemin moesten de schaakstukken herkenbaar blijven. Er moest een grote mate van abstractie worden toegepast en daar waren de Arabieren dan ook meesters in. Men denke maar aan de

arabesken, versieringen met vaak grillige, kronkelige vormen, maar op sierlijke wijze gerangschikt. Was er vóór de islam nog duidelijk een olifant op het schaakbord te zien, de volgelingen van Mohammed moesten deze olifant gaan abstraheren, dat wil zeggen weghalen van bepallende of toevallige vormen, zodat het geen dier meer voorstelde, maar een 'ding'. Waaraan herkenden men de olifant dan wel: onder andere aan zijn twee slagtanden oftewel twee uitsteeksels uit een ronde vorm.

De Arabieren brachten tijdens hun veroveringstochten het schaakspel naar Europa. Enerzijds trokken zij via Egypte door Noord-Afrika en via Tunesië en Marokko naar Spanje, waar ze omstreeks 711 voet aan land zetten. Voorts dwars door Spanje trokken zij tot in Frankrijk, waar ze in 732 door Karel Martel bij Poitiers tot staan gebracht werden.

De Spanjaarden waren dan ook in Europa de eersten die het spel van de Arabieren kregen. Zij noemen de figuur van de olifant nog steeds al *fil*, al is het de vraag of de Spaanse schaker van vandaag daarbij aan een olifant denkt. Immers, het Spaanse woord voor olifant is *elefante*. Zij hebben de aanduiding al *fil* dus zo overgenomen zonder te vertalen.

In Italië overvielen de Arabieren al in 813 Civitavecchia. Omstreeks 827 vielen zij Sicilië binnen, waar ze in 831 Palermo bezetten. Pas in 902 was het gehele eiland bezet. Behalve enkele invallen van de Arabieren in de havenstad Napels en de plundering van de graven van Petrus en Paulus voor de muren van Rome, hebben zij nooit zoals in Spanje een grote invloed in Italië gehad. Het was de Normandiër (Noorman) Rogier I de Hauteville, die omstreeks 1050 de Arabieren uit Sicilië verdreef en het koninkrijk der beide Siciliën stichtte, bestaande uit het koninkrijk Napels met Zuid-Italië en het eiland Sicilië.

De Italianen namen de figuur van de olifant op dezelfde wijze over als de Spanjaarden. Zij spraken tot aan ca.1450 van *alfino* en in Latijnse teksten werd dat vertaald als *alphilus* of *alpinus*.

Van olifant tot loper

Er waren dus twee streken waarlangs het schaakspel het christelijke Europa veroverde. Van Spanje via Frankrijk kwam het met Willem de Veroveraar in Engeland en verder in IJsland en voor een deel in de Scandinavische landen en via Bourgondië in België en Nederland.

De Fransen spraken nog tot de vijftiende eeuw als het om de loper ging van l'auphin of au fin en soms van dauphin. Ook in Engeland waren de woorden au fin en delphin bekend. Al deze termen is men natuurlijk te weten gekomen uit teksten van de diverse handschriften, veelal in het Latijn, maar ook in de onderscheiden landstalen. De oudste teksten waren er niet vóór circa 1050. De brief van Petrus Damiani uit 1061 (zie Nieuwsbrief nr. 52) sprak wel over het schaakspel, maar zei niets over het gebruik en de benaming der stukken.

Tot de oudste handschriften behoren *De naturis rerum van Alexander Neckam* (1157-1217), waarin de tekst voorkomt: 'Senex Nestoris personam gerens explorator est, qui vulgo Alphicus dicitur' (De oude verschijnt als een nestor en boodschapper en wordt gewoonlijk alphicus genoemd). Voorts is er de zogenaamde Innocent Morality (zie Nieuwsbrief nr. 53) die waarschijnlijk steunt op het werk van Johannes Gallensis uit circa 1250. Daarin vindt men een Latijnse dichtregel, welke de diverse schaakstukken opsomt: 'Rex, rochus, alpinus, miles, regina, pedinus', maar van groter belang voor de verdere ontwikkeling is een verdere tekst van hem welke luidt: 'Alphini vero cornuti sunt episcopi, non ut Moses ex colloquio divino, sed potius regio imperio, vel precio, sublimati. Isti alphini oblique currunt et capiunt, tria puncta pertranscundo, quia fere omnes praelatos pervertunt odium et amor et mulierum favor, ne deliquentes reprehendant et contra vitia latent...' Von der Lasa vertaalt dit als volgt: 'Die gehörnte Läufer mit der Mitra sind Bischöfe, welche aber nicht wie Moses auf göttliches Geheiss, sondern vielmehr durch königliche Macht für Geld und gute Worte erhoben werden. Diese Läufer gehen und nehmen schräg, ber die Felder, da fast alle Prälaten durch Hass, Liebe und Frauengunst verdorben sind...' Tussen haakjes: begrijpen we nu ook iets meer van Petrus Damiani's brief gericht tegen de bisschop van Florence? Over de bisschoppen uit die tijd kwamen we nog wel erger teksten tegen. Ik verwijs daarvoor naar Antonius van der Linde: *Geschichte und Literatur des Schachspiels*, deel I, pag. 139.

Op het werk van Jacobus Cessolus en zijn vertalers en bewerkers (zie Nieuwsbrief nr. 53) uit circa 1275 gaan we direct nog in. Verder is er de Codex van Alfonso El Sabio uit 1283, waarin de tekst voorkomt: 'E en las otras dos casas al lado de estas estan otros dos trebeios que se semeian,

e llemanlos Alffiles en Alagaravia, que quiere tanto decir en nuestro lenguaie como Ellefantes...' wat vertaald kan worden als: 'En op de andere twee velden aan de zijde van deze (de koning en de koningin) staan twee andere schaakstukken die aan elkaar gelijk zijn en die in het Arabisch alfíl worden genoemd, wat in onze taal zoveel is als olifanten.' De codex gaat, voor zover het gedeelte over het schaakspel gaat, in op de afkomst van het spel uit India; het behandelt de loop van de stukken en de regels van het spel en voorts geeft deze codex 133 schaakproblemen, welke telkens voorzien zijn van een miniatuurtekening waarop de stelling voorkomt.

Dan is er behalve Cessolis nog een andere Lombardische auteur: Nicolas de Saint Nicolaï, die in ongeveer 1300 een werk schreef, dat wij kennen onder de benaming Bonus Socius (niet te verwarren met de jubileumuitgave voor M. Niemeijer met deze titel). Evenals de Alfonso-Codex bevat dit werk een groot aantal schaakproblemen, waarin de schaakstukken bij naam worden genoemd, door ze in een diagram volgens de probleemstelling per veld op te sommen. Bij Nicolas de Nicolaï heet de loper in de Latijnse taal weer alfinus. Overigens is er ook een Picardische (Frans dialect) versie van de Bonus Socius. Op de voorpagina vindt u een miniatuur uit deze Picardische versie, waarop in de beginstelling van een partij de Alfinus op c1, f1, c8 en f8 is afgebeeld als een afgerond stuk met twee uitstulpingen, die de beide slagstanden van de olifant verbeelden.

De ontwikkelingen volgen elkaar nu op de voet. Bij Cessolis in de manuscripten van eind elfde tot vijftiende eeuw ontstaat de aanzet tot verandering in vormgeving en benaming van de olifant als stuk. Aangezien Cessolis het schaakspel in zijn preken gebruikte om de gelovigen een aantal zedelessen voor te houden, waren voor hem alle schaakfiguren mensen, die tot bepaalde standen in de maatschappij behoorden. De figuur van de loper werd door hem voorgesteld als de raadgever van de koning, die er in de afbeeldingen moest uitzien als een rechter, zittend op een rechterstoel met een open boek voor zich. In ons taalgebied heeft lange tijd de naam raadsheer opgeld gedaan. Maar een raadgever van de koning moest vooral een wijs en ervaren man zijn en was dan ook niet een jonge man, maar veeleer een oude. Vandaar dat hij in het Duitse taalgebied vroeger der Alte werd genoemd en ook in Nederlandse

teksten kwam men de benaming de Oude tegen. In het Zweeds werd dat ollin. Overigens gebruikte Cessolis in de Latijnse tekst van zijn beschrijving van de spelregels nog de oorspronkelijke benaming: 'Alphilis vero naturam sortitur, quantum ad duos progressus, quia a dextris potest se ponere in quadro albo et vacuo ante fabrum, a sinistris vero in quadro vacuo et albo ante tabernarium.' Vrij vertaald staat hier: 'De looper (naast de koning, dus op f1) kan vanaf zijn natuurlijke plaats twee sprongen aan de rechterkant maken 1ste f1-e3 en 2de e3-f5, waardoor hij op het vierde lege witte veld (gezien vanaf de zwarte koning) en wel voor de smid (d.w.z. voor g6 waarop de zwarte pion op g7, die de smid moet voorstellen) kan komen, en naar links hetzelfde: 1ste f1-e3 en 2de e3-b5, op het vierde witte veld gezien vanaf de zwarte dame en wel voor de herbergier (d.w.z. voor c6 waarop de zwarte pion op c7 vervolgens kan komen). Hier is tevens nog eens gebleken dat het middeleeuwse schaak zeer traag was. De looper kon niet in één zet van f1 naar b5. Hij kon zelfs niet naar e2 noch naar c4. Hij kon alleen maar over een volgend veld springen en kon alleen nemen indien een vijandelijk stuk op een van de zes velden kwam, die door de looper bereikt konden worden.

Geen enkele looper kon op een hoekveld komen en geen enkele looper kon een looper van de tegenpartij nemen. Juist door die traagheid van het spel ontstonden dan ook de schaakproblemen: composities, waarin men in een beperkt aantal zetten mat kon geven. Vandaar de probleemverzameling in de Alfonso-Codex en in onder andere de Bonus Socius. De Arabieren kenden al dergelijke problemen, zij noemden die mansoeben.

Nog vóór Cessolis komt men bij Diederik van Assenedes Floris ende Blancefleur uit 1240-1245 de aanduiding 'eenen ouden' tegen bij het schaakspel. Ook in de vertaling van Jacques de Longuyons Voeux du Paon, of Roman de Cassamus uit circa 1312 vinden we: 'Ic sal uwen coninc met gewelt achter in den hornec driven met eenen ouden, daar hi sal bliven.' In het Frans stond er: 'Et je vous dirai coi en l'angle tout derrier, d'un villain en courant pour le roi justicier.' In de Winchester Poem van circa 1150 al komen we bij de opstelling der stukken tegen: 'The King (rex) first, on his right the Queen (regina) and then the Baldhead (calvus) as a guard.'

Oud zijn blijkt ook kaalheid te veronderstellen.

Voor al de moraliteiten hebben bijgedragen aan de verandering van de benaming. Het schaakspel

werd voorgesteld als het leven in de staat, aan het hof, waar de koning en de koningin werden omringd door allerlei hovelingen, die vaak ook als raadgever optraden. Tijdens de Renaissance en het Humanisme ontstond aan het Franse hof het instituut van de nar. Dat was in de tijd dat Desiderius Erasmus (1469-1536) het werk *Encomium Moriae seu Laus Stultitiae* (1509) schreef oftewel *De lof der zothed*. Daarin wees hij met bijtende spot op de dwaasheid van zoveel oorlogen en hij hekelde de vorsten en groten der aarde, die zonder aan de ware belangen van het volk te denken ten strijde trokken. Was in Engeland de bisschop als hoveling op het schaakbord terechtgekomen om de plaats van de raadshoer in te nemen, in Frankrijk kwam de nar oftewel de fou op het schaakbord terecht en zo heet de looper nog steeds in het Frans. Sommige auteurs namen aan dat dit het gevolg was van slordige etymologie bij de Fransen, die van het Arabische fil via het vrouwelijk woord folle tot fou zouden zijn gekomen om de looper aan te duiden. Toch lijkt dit minder waarschijnlijk, als men weet dat men in Frankrijk voorheen de term *au fin* of *dauphin* gebruikte. Neen, de nar of fou kwam aan het Franse hof niet vanwege het schaakspel, maar veeleer om de koning en de andere hovelingen te vermaken en soms maakten deze narren ook wel rake en diepzinnige opmerkingen. Er waren verschillende soorten narren: sommigen waren mismaakte figuren of dwergen en wekten aldus de lachlust op, anderen waren gewoon slimme rakkers, sommigen waren dichters of zelfs geleerden. Overigens kende ook het Engelse hof wel narren (fools of jesters) en zelfs Prins Maurits van Nassau zou een nar hebben gehad. De nar was meestal als een soort slaaf eigendom van de vorst. Er zijn heel wat beroemde narren geweest, waarvan we de naam nog kennen: in Duitsland waren dat onder meer Klaus Hintze (1559), Claus von Ranstedt en Gundling (1668-1731), in Frankrijk Antoine Godeau, Brusquet (die tevens directeur van de posterijen was) en Bois Robert (1662) en in Engeland onder meer Kiligrew, Will Sommers en Archie Armstrong. De nar droeg meestal een narrenkap en had een narrenstok in de hand als een soort scepter. De narrenkap had meestal twee uitsteeksel, voorzien van belletjes, die men, evenals bij de bisschopsmiter, kan vergelijken met de olifantstanden.

Heette de figuur van de looper in Engeland dus de bishop en in Frankrijk de fou (in het Latijn vertaald de stultus), in Italië was er nog een

andere ontwikkeling, want daar werd de eerder genoemde alpinus tenslotte de Alfieri, wat zoveel betekent als vlaggendrager of vaandrig.

Pas toen het schaakspel na circa 1450 zijn huidige regels kreeg en de figuur van de loper niet meer beperkt was in zijn bewegingsvrijheid, maar van een springende figuur tot een lopende figuur was omgevormd, werd hij vooral in de Germaansverwante talen loper, Laufer, löpare genoemd. De loper kon vanaf die tijd lopen van het veld a1 tot h8 en op elk willekeurig tussenliggend veld geplaatst worden. Daarmee is hij dan van een olifant een loper geworden

In een aparte kolom ziet men de ontwikkeling van de loper van 1. Indiaas, 2. Arabisch, 3. Middeleeuws Zuid-Europa, 4. Duits (ca.1600), 5. Frans (ca.1700), 6. Engels (ca.1800) en de Stauntonstukken zijn uit nr. 6 voortgesproten.

RECENSIES

Opening

Van de standaardjaarboeken verscheen nummer 77 van de Joegoslavische *Sahovski Informator* en bij New in Chess rolde *Yearbook 55* van de persen (1). In zijn column 'Sosonko's corner' wijst de Nederlander op een interessante ontwikkeling op openingsgebied. Steeds vaker wordt de loper vroegtijdig in het spel gebracht. Was de Trompovski-opening zo'n vijftien jaar geleden een vreemde eend in de bijt, thans wordt in allerlei openingen, zoals in het Hollands en in het Engels, de loper al op de tweede zet geactiveerd. Verder staat er in dit nummer een heel aardig artikel over de Traxler-variant door Arne Moll en Nirav Christophe (voorheen Christophe van der Loo). Op de Amsterdamse club Memo werd in de jaren tachtig uitgebreid onderzoek gedaan naar deze scherpe variant. In hun clubblad stonden bijna iedere maand duizelingwekkende analyses waarin niet zelden stellingen tot aan het eindspel toe uitgeanalyseerd werden. Het artikel is een samenvatting van ongeveer vijftien jaar research. De auteurs dreigen in het jaar 2015 op deze materie terug te komen. Bij Batsford is de veertiende editie verschenen van *Modern Chess Openings* (2). Drievoudig Amerikaans kampioen Nick de Firmian schreef tien jaar geleden de dertiende editie van deze schaakbijbel en was dit keer twintig maanden bezig met de nieuwe versie. Het is een indrukwekkend werkstuk van maar liefst 708 pagina's en bevat zelfs partijen uit het jaar 2000. Enig minpunt is dat door de lay-out (bladspiegel et cetera) en de hoeveelheid tekst er minder ruimte is voor varianten dan in vergelijkbare boeken.

- 1) Genna Sosonko/Paul van der Sterren, *New in Chess Yearbook 55*, Interchess BV, Alkmaar 2000, 236 pag., isbn 90-5691-069-8.
- 2) Nick de Firmian, *Modern Chess Openings*, Batsford, Londen 2000, 708 pag., isbn 0-7134-8656-2, prijs £ 19,99.

Diversen

Bij Russell Entreprises verscheen de vijfde editie van het matchboek *Tal-Botwinnik 1960* dat in 1970 door Tal zelf geschreven is (3). Het blijft een

heerlijk leesboek, zonder ellenlange varianten en analyses. Tal is een geboren verteller en schroomt niet de lezer een kijkje achter de schermen te gunnen. In augustus worden traditiegetrouw de Open Nederlandse Jeugdschaak Kampioenschappen gehouden. Hengelo was in 1999 voor de achtste maal op rij gastheer van deze wedstrijden, waaraan 372 kinderen in de diverse categorieën streden om de prijzen.

In juli 2000 ontving het Max Euwe-Centrum het (zoals altijd) goed verzorgde toernooiboek (4). Het zal overigens het laatste toernooiboek zijn. Als u dit leest, is de editie van 2000 reeds verspeeld en kunt u op internet alle resultaten vinden. Een heel ander toernooi is de Coppa Latina.

Slechts weinig Nederlanders zullen van deze wedstrijd gehoord hebben. Niet verwonderlijk, want er heeft ook nog nooit een Nederlander aan deelgenomen. De Coppa Latina is een correspondentiewedstrijd. Teams uit Romaanstalige landen als Italië, Roemenië, Zwitserland en Portugal meten hun krachten met elkaar. In 1970 werd begonnen aan de eerste Coppa Latina en onlangs werd de vijfde editie afgesloten. Dankzij de Nederlandse wedstrijdleader Nol van 't Riet is er van deze Coppa Latina 5 een wedstrijdboekje verschenen (5). Het bevat een historisch overzichtje van de voorgaande edities, veel statistisch materiaal en de partijen van het laatste toernooi. Tenslotte verscheen er bij de vrij onbekende Duitse uitgever Blauer Punkt Verlag een boek over de honderd mooiste combinaties uit de schaakgeschiedenis (6). Natuurlijk is zo'n keuze arbitrair, maar de auteur Martin Weteschnik heeft zich niet beperkt tot recente en dus bekende voorbeelden. Maar liefst 17 combinaties zijn van voor het jaar 1900 en maar 16 uit de laatste twintig jaar. Het boek begint eerst met honderd diagrammen sec en is in die vorm te gebruiken als test- of trainingsboek. Daarna wordt per pagina de oorspronkelijke partij, het diagram en de combinatie besproken. In die zin kun je het boek ook zien als luchtige schaakliteratuur: een plaatje met een praatje. Het boek zal gelet op de prijzen van andere publicaties verschenen bij deze uitgeverij waarschijnlijk niet duur zijn.

3) Mikhail Tal, *Tal-Botwinnik* 1960, Russell Enterprises Inc., Milford 2000, 220 pag., isbn 1-888690-08-9.

4) Jan de Bruijn, *Open Nederlandse Jeugdschaak Kampioenschappen 1999*, Stichting Caïssa, Hengelo 2000, 52 pag.

5) Nol van 't Riet, *Coppa Latina 5*, eigen beheer, Gouda 2000, 86 pag.

6) Martin Weteschnik, *100 der schönsten Kombinationen der Schachgeschichte*, Blauer Punkt Verlag, Bad Soden-Salmünster 2000, 128 pag., isbn 3-9806472-2-6.

Deze Nieuwsbrief is een uitgave die bestemd is voor de donateurs van het Max Euwe-Centrum. U kunt de Nieuwsbrief regelmatig ontvangen door donateur te worden van de Stichting Max Euwe-Centrum, door een bedrag van minimaal f 25,- per kalenderjaar (meer mag ook) over te maken op Postbankrekeningnummer 5401670 t.n.v. Stichting Max Euwe-Centrum te Amsterdam. Of door te bellen: 020-6257017 waarbij u advies omtrent betaling mag verwachten. Opmerkingen of kritiek op de inhoud van de Nieuwsbrief zal gaarne worden aanvaard, als dat de kwaliteit kan verbeteren.

Het Max Euwe-Centrum stelt goede ideeën op prijs. Degenen die met ons mee willen denken over mogelijkheden op het gebied van bijvoorbeeld (schaak)tentoonstellingen of andere activiteiten, worden verzocht ons met een briefje daarvan op de hoogte te stellen. Schaakboeken-verzamelingen kan men legateren aan stichtingen als het Max Euwe-Centrum. Als u zelf daarover denkt of iemand kent met deze gedachte, houden wij ons van harte aanbevolen.